

Респондент: Вороновська Ніка, (24 років).
Хто записав: провідний редактор
(з видавничої діяльності та сайту)
інформаційно-видавничого відділу
Національного музею Голодомору-геноциду
Любов Гоцуляк.
Дата запису: 23.08.2022 року.
Спосіб проведення інтерв'ю: аудіозвінок.

Мене звати Люба, я працюю в Національному музеї Голодомору-геноциду, місто Київ, на території парку Вічної Слави ми знаходимося. Зараз ми збираємо свідчення людей, які або були в окупації, або постраждали від рук наших так названих «визволителів». І цими свідченнями, які ми збираємо, ними буде користуватися... будуть користуватися історики, науковці, дослідники. Вони будуть зберігатися в архіві Національного музею, також ними можуть користуватися інші організації, але не в комерційних цілях. Чи погоджуєтесь Ви на це?

Так, я погоджуюсь на це.

Добре. Тоді, в принципі, можемо розпочати. Найперше, що я хотіла запитати – прізвище, ім'я Ваше та скільки Вам років?

Мені 24 роки, мене називати Ніка, прізвище Вороновська.

Скажіть, будь ласка, звідки Ви?

Я з міста Вуглегірськ, це Донецька область, яка вже в окупації вісім років.

А де... де Ви перебували на момент повномасштабного вторгнення росії до України 24 лютого?

На... на... на момент повномасштабного вторгнення я була у Миколаєві, ми переїхали з родиною туди, і я там була 4 роки. До цього я мешкала в інших містах різних.

А скажіть, будь ласка, якщо повертатися до 2014 року, коли тоді Ви виїхали і куди саме?

А... вперше, коли нас окупували, всю Донецьку та Луганську область, коли це тільки начи... почалося, ми виїхали просто на море. Ми сподівалися, що українці, українська армія нас звільнить, і ми повернемося додому. Але так вийшло, що в... літом ми застрягли у Бердянську, а потім ми проживали десь пів року у Львові, я там навчалась, в 11-му класі. І у листопаді, напевно, так, десь в листопаді ми повернулися в Вуглегірськ. Це була под... контрольована територія, але на межі. Тобто, Єнакієво – це була окупована, наше місто – була... було звільнене на той час.

А, можливо...

І... Так?

Так-так, кажіть-кажіть.

І потім – Дебальцівський котьол... ось в той момент я була там, я була в Вуглегірську весь цей час. І потім ми виїхали... нас вивезли «сепаратісти» до Горловки. Ми там пробули з 3-го лютого до 10-го лютого, і 10-го лютого... Ну, тобто, поряд стояла будівля, в цю будівлю потрапив снаряд. Тобто це або «град», або щось таке важке дуже. Ну як? Зараз то не дуже артилерія важка, але на той час то було дуже гучно і ми виїхали у Славянськ. І там ми прожили, напевно, рік. Потім я поступила у Харків, а мама переїхала у Миколаїв.

А скажіть, будь ласка, можливо, пригадаєте, якого саме числа у 14-му році Ваша територія була окупована, Ваше місто?

Це було... чотирна... ну, тобто, спочатку, як пішло все зі Славянська... потім нас зільнили, а окупували нас... почали окупувати 27-го або 28-го січня. Це дуже дивна історія, тому що моя подруга, на той час подруга – вона виїхала зі своєю родиною до росії, аж десь «на севєр». Ось. І вона мені подзвонила, і каже, що завтра о п'ятій год... не, у шостій годині ранку починається вторгнення, починаються бої, типу збирайтесь і виїжджайте. Ніхто мені не повірив, тому що, ну, мені 16 років, якась дівчина сказала, що треба виїжджати, яка не перебуває у... нашому місті і взагалі ну... на окупованій чи не на окупованій території. Мені ніхто не повірив, але вона помилилася з різницею в одну годину. І о п'ятій... о п'ятій з чимось там хвилинки все почалось дуже гучно. Дуже гучно, і ми сиділи у підвалі тиждень... ми не виходили... Поряд з нами була, ба... ну, не база, але там базувалися українські воїни. Тобто там давали «гуманітарку», вони там проживали, спали, їли. А... і... буквально через вікно було... ну, було видно цю будівлю, де вони проживали. Це був... ну, зараз це і є інтернат для маленьких дітей, ось. Але в нього дуже багато всього попадало, дуже багато. І в наш будинок попав один снаряд. Він не до... не долетів, він потрапив у дерево і якось воно так... спасло. А другий попав у сусідній під'їзд, ну, у кришу. І там... це одна будівля, а друга, – де ми, де була наша квартира, – то було дуже близько до тої будівлі, де проживали українські військові. І... я не знаю, що спасло, але в нас, ну, десь 30 сантиметрів від газового балону пролетів осколок. І... ну, і в ту ж будівлю потрапив «град», трьохповерховий будинок був. Третій, другий... Другий – я не впевнена, але третій згорів вісь... весь, ось. А з другого – там були люди на той час, і наші сусіди зверху. І окупанти через вікно, через... вигнали цих людей. Сказали, ну: «Прячтесь», ось. І... стріляли з якогось... ну, я не знаю, що це, але вони його остудили. І вода, якою вони студили цю зброю, – вона текла на наш перший поверх. Тобто в нас все було мокре, і нашої квартири не залишилось, де я проживала з мамою та сестрою. Весь цей час ми були у підвалі, поряд будинок був бабусін, ось, і ми були там.

Ми сім днів сиділи у цьому підвалі і не знали, що, як, куди? Було чутно, що воно летить, і було чутно, звідки воно летить, але... ми не знали, коли це скінчиться. І коли почались розмови між сусідами про евакуацію, тільки тоді

стало зрозуміло, що наш гóрод вже... ну, якби окупований, і треба щось робити, тому що, ну, незрозуміло було, як довго будуть тривати бої і як воно все закінчиться. І я благала своїх родичів, вони не хотіли, бабуся та дідусь не хотіли виїжджати, я благала їх. Я... пам'ятаю, я дуже-дуже сварилась, ось, і вони погодились виїхати. І я помню, що ми йшли, і... мені дуже зараз... ну, після повномасштабного вторнення, так, я працювала з психологом, мені було легше, але, ну, я все ж таки була дитиною, мені було 16 років, і я досі іноді... у снах я бачу трупи, я бачу, я чьотко пам'ятаю, що була людина, це була бабуся, яка... ну, собаки... вони хотіли їсти, і в неї були обглодані руки. Тобто рука, ліва, я пам'ятаю це... ні... так, ліва рука... вона була обглодана, просто кістка. І її хтось вкрив якоюсь ковдрою. Ось... І ми йшли по... наше місто пролягає через трасу, якщо я не помиляюся, це – Донецьк-Харків, я можу помилятися, ось, і ми йшли по цій... по цієї вулиці і зараз...

[обривається зв'язок]

Ой, Ви десь зникли...

Алло.

Да, Ви десь зникли...

А... Та, на чому я зупинилась, пробачте, може, тут зв'язок якийсь...

Ну, от Ви розповідали про те, що бачили цю бабуся і Ви йшли далі по трасі Донецьк-Харків...

Та, по трасі оцій... там була дорога на Горлівку, ось, і я пам'ятаю, що ми... що проїжджали наші якісь знайомі, хтось на машинах, хтось пішки, але дуже багато людей йшло пішки, тому що нам казали, що «ось тут буде стояти автобус», типу «ходити не треба, вас заберуть біля дому і відвезуть». Автобуса не було, потім казали, що він далі, і ми пройшли аж до кінця міста, ось. А там вже були автобуси та ось ті великі, я не пам'ятаю, як вони називаються, великі військові машини, в яких перевозять людей. Ось. І нас погрузили... і ми поїхали на... Ой, це була шахта, напевно. Я не розумію, що це таке було, але це були терикони, ось. І я хотіла включити телефон, я підхожу до цього, типу, військового і питаю, чи можу я включити щось. Він на мене начав лаятись, типу: «Ти хочеш, щоб нас тут побомбили, ти включиш телефон, тебе засікуть і, типу, на нас щось кинуть». Ось.

А потім нас відвезли у Горлівку, ось... Відвезли у Горлівку та поселили в... ммм... як... ну, «абщежитіє», ось... поселили туди. Ми там пробули... там нас кормили, я познайомилась з волонтеркою, ось. Вона трохи дала одежі, тому що, ну, ми виїхали без нічого. Ось... І потім в мене була... ну як, знайома, і всі її родичі були, ось... ось, ну, не наші військові. І почали 10-го лютого, на ніч з 9-го на 10-е... на ніч з 9-го на 10-е щось гупати. І я їй дзвоню, а вона на той момент була у роддомі, у бункері чи щось... якесь... щось типа таке. Ось. І вона каже: «То від нас». Але, ну, я ж розумію, що то, ну, якось... від нас, але падає дуже близько д'нам, не може так бути. Ось. І буквально я кажу їй, що, давай я з

тобою розмовляю п'ять хвилин, типу, якщо тихо – я піду спати. Ось. І я закінчую це говорити, і в сусідн... ну, знаєте, як будівлі поряд стоять? Ось. Ну, там просто дорожка така маленька, щоб пройти, щоб машина проїхала легкова. Ось. І туди попадає ось ця важка якась штука, ммм... типу «града», щось таке. Ось, і... я на той момент була в коридорі, «бах!» дуже великий, і все біле, вся шпакльовка начала... ну, як в тумані. В мене – паніка, я... я не подумала тоді, я дуже-дуже довго відчувала провину, тому що я не повернулась до кімнати, де спали мої родичі, – там була мама, маленька сестра. І я на стресі побіжала на перший етаж, я пам'ятаю, що я біжала, я була в носках і там були стьокла, і я б... і я біжала по них, а потім нас забрав якийсь... ну, з моїми батьками, з малою все було добре, але потім нас забрав якийсь, типу, військовий, в якийсь гараж з підвалом, і я пам'ятаю, що, сидячи в підвалі, я витягувала маленькі стьоклишка з п'яток. А потім...

А цей військовий, він був російський військовий чи український військ?..

Я не знаю, який він був військовий, але, ну, точно не український, тому що Горлівка була окупована. Ось. І все, ми... мій дідусь подзвонив своєму другу, він приїхав зі Славянська і забрав нас, і ми поїхали в Славянськ, але місця у машині... місця у машині не було. Тому дідусь поїхав на якомусь автобусі, а ми – я, мама, мала та бабуся – поїхали на машині. І я пам'ятаю, що абзор був тільки в мене, там маленьке таке пространство було, і у водія, звісно. І ми під'їжджаємо до пропускного пункту, і дуже такий свист... і падає... шось – міна. Ну, не дуже важке, але прям, ну ось, по цьому блокпосту. І вона падала... ну, то тоді мене накручували, типу, ось, там, украї... то українці обстрілюють. А протягом цього часу я розумію, що траєкторія польоту... ну, неможливо, щоб Україна обстрілювала блокпост. Це просто неможливо. І ми почекали, коли цей обстріл пройде, і дуже-дуже швидко поїхала через цю... ну, як вона, «сіра зона», не контрольована ніким, від одного блокпосту до другого. І потім вже жили у мого, ну як, хлопця десь місяць, поки нам волонтери не знайшли квартиру, де проживала моя сім'я. Ось.

Але, коли я перший раз приїхала там у... квартира була маленька у мого хлопця, я поїхала до його батьків. І в мене сталося якась, я не знаю, через сон панічна атака, мене всю трясло, я чьотко, ну, я бачила сон, але це було як реальність, що нас бомблять, що треба тікати. Я прокинулась, я почала тікати, я почала хвататися за голову, що, ну, типу, обстріл, ось. І потім дуже-дуже довго... ну, феєрверкі, якісь петарди, щось гупає... Ну ось, вісім років... ммм... це... ну, це було зі мною, завжди. Я... дуже така була обережна. Кожен день ми... Ну, в Миколаєві по воді дуже розносяться звуки. Якщо десь щось гупає, а, ну як, неподалік був полігон, де навчалися, і що там робили військові, і воно іноді гупало, було чути. І ти завжди прислуховуєшся, а 24-го лютого, в мене було день народження, і почалось щось... ну, я розуміла, що це, це не нормально. Це, ну, це не військові, це не навчання, це щось... ну, щось не то.

Ось, і я виходжу на вулицю, і прямо над моєю головою пролітає російський оцей «істребітель». І все. І все далі, як в тумані. Я не їла тиждень десь. Я не пила тиждень. Я не спала тиждень. Я спала по 30 хвилин і знову моніторю новини. Знову моніторю новини. І ці сни, ці трупи, ці всі прислуховування – це навіть після роботи з психологом, воно, якось, знаєте, ну, повернулось знову. Я откатилась знову, як у 2015 рік. Тому що тоді, як для дитини, це було дуже важко для мене, дуже важко. Я тоді була такою сильною, тому що там десь гупає – я сестру закриваю, шось там я... мені все рівно, я йду фоткати, щоб показати, там, сусідам, шо, з її, там, чоловіком все добре, а кательню розбомбили. І тоді я не розуміла, моя психіка якось виштовхувала цей негатив, я була безстрашною. А зараз це якось нахлинуло новою волною. Ось, ну і вся історія, напевно. Ну так, сумбурно, але ось так.

А скажіть, будь ласка, от подруга, за яку Ви розповідали, що вона зателефонувала, а звідки в неї взагалі була така інформація? Вона Вам пояснила?

Я не знаю.

Не поясните.

Я спілкувалась з нею до 24-го лютого, потім я стала чомусь «нацисткою-бандеровкою», яка їсть дітей.

А, я пере... я... я перепрошую. Ага, так виходить, що це вона зателефонувала не в 14-му році, а ось зараз, в 22-му?

Ні-ні-ні-ні-ні-ні-ні-ні-ні, вона зателефонувала тоді, ну, вже 2015-й був...

А, п'ятнадцятий...

...це був кінець січня.

Вона мені написала, і ось до війни я з нею спілкувалася, я кажу: «Я дуже тобі вдячна, що ти мені... я не знаю, як ти це зробила, я не знаю, де ти дізналась, але я дуже вдячна тобі», тому що... ммм... воно почалось дуже різко, дуже різко почались вибухи і... в нас би не було часу зібрати всі документи, якусь воду, щось... ну, типу, ось ці пару хвилин... Ну, могло статися щось не добре. Тому я їй...

Тобто виходить через те, що вона Вас попередила, Вам, дитині, тоді не вірили,

Так.

...але все ж ви документи тоді збрали?

Так, так, так. Ми... Мені вони не повірили, ми нікуди не виїхали, але вони збрали документи, збрали якісь речі, ми лягли спати в одязі. Типу... Типу, ми прокинулись, від вибухів, і бистро з третього этажа спустились у підвал. Ось це нас спасло, я думаю. Тому що... інакше, я не знаю, що б сталося.

А скажіть, будь ласка, от тоді, коли Ви жили в окупації, як взагалі російські солдати відносилися до українського населення?

Я була... як Вам сказати... Я... пам'ятаю, все як... як все це почалося, я займалась вокалом, і я... я співала пісню про український... про Україну, ось... «Повертайся живим». Шось... шось та... Ось так... та, так-о... Ось. І я виходжу зі свого кабінету, і там стоїть пару хлопців, і вони почали просто знайомитись. Тобто, вони, ну, якось... Ну, я була дитиною, і до мене не було ніяких... таких... шось такого. Але я була трошки у цій окупації, ну як... я навчалася, я ще отримала... це почалось у марті все... ну, у марті, у кінці лютого, у березні. А я отримала ще у кінці марта, у кінці березня паспорт. Я була одна з останніх, які отримали у 16 років паспорт. Ось.

Але паспорт Ви тоді отримали український чи уже російський?

Ні-ні-ні-ні-ні, я отримала український паспорт...

Я отримала його, я не пам'ятаю, у квітні, у... на початку квітня, або... ну, десь так. Тобто я була... потім були вже проблеми з паспортами, з отриманням. І я отримала... ну, не остання, але потім були проблеми з цим.

Але виходить, тоді, коли Ви отримували паспорт, то територія, Ваше місто вже було окуповане?

Так, вона... Ну, не було чьоткої окупації, яка є зараз. Але... у Славянську вже було... вже були ось ці сепаратисти, вже був цей... був цей настрій, якийсь незрозумілий. Ось це... І воно, оцей настрій, я пам'ятаю, що були мітінги в нас, у нас місті, і я помню, як мої... моя вчителька російської мови, в мене була російськомовна школа, ось... вона дуже жорстко проходила, типу: «Ось, там «бандери», там нацисти», і мені було дуже лячно, коли ми з Бердянська потім вимушені були поїхати до Львова. І я пішла в школу, я дуже боялась, тому що, ну, мене налякали. І коли я перший день прийшла у львівську школу, напевно, я запам'ятаю це на все життя, на уроке мене запитав хлопець, типу: «Ти бачила бандерівців?» Я кажу: «Ні». Він каже: «Та вони по лісах прячуться. Ти що, ти у ліси, ну, не ходи». І до мене ставилось дуже добре, дуже добре. Я тоді почала нормально спілкуватися, вільно спілкуватися українською мовою. Тому що до цього, ну якось, ну звісно, я українка, і я повинна знати державну мову, але, ну, там ми спілкувалися більше на російській. Ось.

І ми повернулись вже у вільний Вуглегірськ. Але ось після Дебальцівського котла я туди поверталась, ну, вона вже стала окупована, ця територія, я поверталася у 2019 році до бабусі, тому що мама поїхала до Миколаєва, а дід з бабусею відмовились. Вони хотіли тільки додому і, ну, напевно, я їх розумію, тому що вони поклали все життя, щоб щось зробити, і вони хотіли залишитися там. Але, ну, я не розумію цього, але я розумію їх настрій тоді. Ось. І... я поверталась туди у 2019 році, і... ну, це просто жах, це просто жах, тому що там наше місто – воно після 2012-го, після Євро – воно якось почало розквітати, почали робити наше ДК (*дім культури – прим. упорядн.*), він дуже гарний, там дуже великі вікна, зал, бальний, дуже... стадіон, все почали... школу ремонтувати, а я приїхала у 2019 році і там, ну, нічого. Там

просто, ну, деградація, сірість, якась... якийсь сум, там, ну, просто нічого. І... того відношення до того міста, яке було в мене раніше, ну, як до домівки, тому що... ну, в мене таке, коли я залишилась без дома, я завжди його шукала. І коли я приїхала у 2019 році, я думала: «Боже, я приїду додому». Але подивившись, що там відбувається, я зрозуміла, що це вже не мій дім. Тому що, ну, воно не те, що, там, якийсь відпечаток, але, ну, там... там просто нічого немає. Просто. В аптеку я пішла... в аптеку, там просто пуста якась... є, там, німесіл якийсь, є якийсь шось парацетамол, а шось такого важливого – треба їхати в інше місто... Місце, місто, ось... Тобто, ну, нічого такого немає.

А Ваше місто...

Працює...гм?

А Ваше... Ваше місто, воно великим було? Десь приблизно скільки?..

Ні-ні-ні, воно було...

Невеличке...

Воно було маленьким, напевно там в пік було десь 13 тисяч людей, але воно було таке гарнесеньке: вулиця ось ця пряма, можна було пройти усе місто десь за півгодини, але... там десь – кар'єр, там десь – якесь водосховище, ліс, ну, терикони, була рядом шахта. Ну, шахтарське маленьке містечко, яке розташовано на трасі. Ось.

А зараз, я... ну, зараз, напевно, там взагалі нічого немає. А у 2019 році, якщо ми, там, йшли на прогулянку, там проїхала одна машина і все, більше нічого. Магазили всі якісь пошарпані. Десь в будівлю, де був магазин, попав снаряд, і його якомось залатали, і магазин якомось там так працює. Ну, тобто, якихсь споруд зовсім немає. Якщо подивитись архіви, є дуже багато відосів, там, коли заїжджали українські військові у... так, в серпні, так, серпень. Там... один будинок, він такий великий, там попав снаряд. А потім після «звільнення», після окупації цього будинку зовсім не було. І то 2015-й рік був, і я думала, що може шось приберуть там. Я приїхала в 2019-му, і як було сміття після будинку, його так, напевно, ніхто й не прибирав. Просто огоро... огородини зробили і все. Тобто... ну... це жахливо, там нічого, там нічого квітучого немає, просто, я не знаю, це дуже сумно.

Це в 2019-му Ви востаннє там були, так?

Так, так, я більше туди не приїжджала, і я... був ковід, моя бабуся померла, я не змогла туди проїхати, тому що був ковід. А в мене харківська прописка зараз, і треба було якомось їхати через росію, тому що через... ну, якщо швидко ти хочеш, ааа... тому що, якщо ти хочеш проїхати через український шта... український пропуск, то... пропускний пункт... то треба було, через ковід, давати заяву, чому ти туди їдеш, до кого, як, коли? І повинна була бути прописка, а в мене її не було. І навіть якщо б я поїхала через росію, ааа... мене б все одно не пустили, тому що в мене немає прописки. Навіть, якщо в мене там

є родичі, мене могли з 90-процентним... ну, мене б не пустили просто сюди. Ось... Так що я...

А дідусь Ваш, він ще живий, він ще там?

Ні, вони повернулись в Вуглегірськ, у діда знайшли рак, четвертої степені, ось... і він помер там. І бабуля, вона якраз захворіла після... ну, вона пішла на кладовище і прийшла вже з температурою, вже... вже все. Ось. І якось дивно вийшло, тому що вона... її забрали у лікарню, повезли аж у Донецьк, ну, типу, там їхати, може, хвилин 40 до Донецька, може, десь так, якщо я не помиляюсь, ось. І... ой, а Ви тут?

Да-да-да.

(Нажала) ... ось і... забрали в неї телефон, поклали в реанімацію, і ми її не могли знайти. Наші... Я дзвонила якимсь там знайомим, які там у медичних закладах працюють, вони не могли знайти її. І наші родичі поїхали у лікарню о одинадцять... одинадцятій десь, поїхали з лікарні і після цього вона померла. Ось. І... ну... якось так-от.

А скажіть, будь ласка...

Тобто, її похо...

Да-да-да, кажіть.

Її поховали, типу, все як повинно бути, але мамочка змогла поїхати і то через десь місяця три, у листопаді чи... да, десь у листопаді. Ось. Коли зробила загранпаспорт, щоб... і то приїхала через росію. Ось, тому... тому що другої можливості не було.

А скажіть, будь ласка, в 22-му році... ось коли розпочалось уже повномасштабне вторгнення росії, скільки часу ви тоді перебували в Миколаєві?

Я перебувала... ми першого... першого березня ми поїхали з Миколаєва. Я... я розуміла, що моя мама... вона після... після того ще, вона...в неї... ну, вона не признається, але вона дуже така «дьоргана». І я розуміла, що артилерія – це артилерія, а коли поряд з тобою пролітає літак, це дуже страшно, тому що він... ну, ти не знаєш, коли він від... «відпуститься» і куди воно влучить. Ммм... Ось. І я... дуже довго просила її поїхати з першого дня повномасштабного вторгнення. Першого березня ми поїхали... мої друзі знайшли... ну як, ми спілкувалися з дівчатами, і я кинула запит у «Інстаграм», що може хтось їде з Миколаєва хоча б до Одеси, ось. І нас відвезли... волонтер якийсь... якось так вийшло, що нам просто пощастило, – він їхав з Миколаєва до Одеси, і він нас забрав. Ми приїхали до Одеси, на евакуаційном поїзді приїхали до дяді у Львів. І 23-го березня я вже була у Франції, а мама ще до... ще два місяці була там. Але зараз вона у Миколаєві.

Тобто вона повернулась назад до Миколаєва?

Так, вона... я дуже-дуже, дуже довго її вмовляла переїхати сюди, тому що ми домовлялись з нею, що вона, ну, боїться. А я кажу, давай, я поїду перша, я

щось знайду, я все розізнаю, що, куди, як... типу, не переживай. Я потім вас заберу біля кордону і привезу сюди у безпеку. Тому що, ну, моя сестра – дитина війни, мій брат також зараз – це дитина війни, і на сестрі воно також дало... дало своє, тому що їй було скільки? Десь п'ять або шість років на той час, так. Ось. І чомусь в підвалі вона завжди спала, коли почали... ну, починались «бухати», коли починались лягати снаряди, вона засинала настільки, що ми думали, що вона втрачає свідомість.

Ось, і я... я відвезла їх до Львова, вони там, але потім мама не схотіла їхати, ось... і поїхали назад, але вони живуть... ну, ближче до Одеси, тому там зараз, ну, як можна сказати... ну, небезпечно, але, ну, тихіше, ніж в центрі або далі туди, ближче Херсону.

Тобто вони не в самому... не в самому місті, а вони у області?

Вони на окраїні, типу. Вони... ну як, місто закінчується – і ось вони. Це інше місто, але... ну, не в самому місті, не в центрі десь. Ось так. Ось так.

Я зрозуміла. А скажіть, будь ласка, кого Ви вважаєте винним у цій війні? Це політичне, військове керівництво росії чи, власне, самих росіян?

Я думаю, люди. Люди є всюди у військ... військові. Просто люди, люди... я не знаю, у Кремлі, – вони винні. Всі люди. Немає невинного. Якщо ти мовчиш, ти винний. Якщо ти хочеш щось змінити, ти щось робиш. Ось так.